

Lateralizacja – o co tu chodzi

14.05.2020

Dziecko siedmioletnie osiąga gotowość szkolną, jeśli jego rozwój poznawczy, społeczny i emocjonalny ma charakter harmonijny, a poziom tego rozwoju jest zgodny z oczekiwaniami dla jego wieku.

Harmonijność rozwoju oznacza, przy co najmniej przeciętnym poziomie intelektualnym, brak deficytów i opóźnień rozwoju dotyczących analizy i syntezy wzrokowej, analizy i syntezy słuchowej, funkcji językowych, motoryki, pamięci wzrokowej, słuchowej, ruchowej, orientacji w schemacie ciała i kierunkach, lateralizacji.

Trudności napotymane przez dzieci w pierwszym etapie nauki szkolnej w opanowywaniu sprawności czytania i pisania wynikają najczęściej właśnie z pojedynczych lub sprzężonych deficytów lub opóźnień rozwoju percepcji wzrokowej, percepcji słuchowej, percepcji kinestetyczno-ruchowej, a także z zaburzeń lateralizacji.

Co to takiego lateralizacja?

Lateralizacja to dominacja czynnościowa narządów ruchu i zmysłu po jednej stronie ciała. Dotyczy każdego człowieka, dorosłego i dziecka, a kształtuje się w procesie rozwoju osobniczego w okresie przedszkolnym, czasem dłużej. Jeżeli do siódmego roku życia nie obserwuje się wyraźnej dominacji jednej ręki, nogi, oka, ucha – mówi się o lateralizacji nieustalonej.

Rodzaj lateralizacji oraz tempo jej kształtowania się pozostaje w ścisłym związku z rozwojem orientacji dziecka w stronach ciała, czyli rozróżniania strony prawej i lewej, a także z rozwojem sprawności manualnej i grafomotorycznej.

Najkorzystniejsza i najczęściej spotykana jest lateralizacja jednorodna, czyli prawostronna lub lewostronna. Lateralizacja jednorodna prawostronna oznacza, że u danego człowieka wykształciła się wyraźna dominacja prawej ręki, którą wybiera on do pisania, rysowania, posługiwania się narzędziami manualnymi oraz prawego oka, którego pole widzenia jest dominujące i „prowadzi” pracującą prawą rękę. Analogicznie przy wykształconej lateralizacji jednorodnej lewostronnej człowiek wybiera do czynności grafomotorycznych i innych rękę lewą, a dominuje przy tym pole widzenia lewego oka. Przy jednorodnej silnej lateralizacji prawostronnej bądź lewostronnej obserwuje się, że sprawność manualna ręki dominującej jest wyraźnie wyższa od sprawności drugiej ręki.

Ukształtowana jednorodna lateralizacja ręki i oka, z którą współwystępuje wysoka sprawność manualna i grafomotoryczna (czyli ręka dominująca pracuje szybko i precyzyjnie) oraz prawidłowa orientacja w stronach ciała (właściwe rozpoznawanie i nazywanie stron lewej i prawej) stwarza dziecku, przy braku innych opóźnień rozwoju percepcyjno-motorycznego, najkorzystniejsze warunki do nauki czytania i pisania.

Jednak rozwój lateralizacji dość często, przynajmniej w 30 procentach przypadków nie przebiega optymalnie. Mowa jest wtedy o lateralizacji opóźnionej, słabej, niejednorodnej bądź skrzyżowanej).

Lateralizacja opóźniona ma miejsce wtedy, gdy do szóstego roku życia nie obserwuje się wyraźnej przewagi jednej ręki lub jednego oka. W różnych sytuacjach dziecko posługuje się zarówno prawą, jak lewą ręką albo koncentruje się na polu widzenia czasem prawego, a czasem lewego oka.

Lateralizacja słaba oznacza niewielką, nie dość wyraźną przewagę sprawności jednej ręki, nogi czy oka.

O lateralizacji skrzyżowanej mówimy, gdy przewaga stronna zarówno ręki, jak i oka jest zdecydowana, wyraźnie widoczna, ale nie są one jednorodne, czyli zdecydowanej praworęczności towarzyszy lewooczość lub z leworęcznością współwystępuje prawooczość. Przy skrzyżowanej lateralizacji często obserwuje się u dziecka obniżoną sprawność manualną lub grafomotoryczną (wolne tempo pracy ołówkiem, trudności w utrzymaniu się w ograniczonej płaszczyźnie np. w liniaturze) oraz opóźnione kształtowanie się orientacji w stronach ciała, prawej i lewej.

Wszystkie typy lateralizacji, poza jednorodnym, rodzą pewne zagrożenie opóźnieniem procesu opanowywania przez dziecko umiejętności czytania i pisania.

W tym kontekście należy mieć na uwadze po pierwsze konieczność dążenia do osiągnięcia przez dziecko jednorodnego typu lateralizacji i posługiwania się w zakresie czynności graficznych ręką dominującą, a po drugie to, iż sam fakt prezentowania przez dziecko skrzyżowanego typu lateralizacji nie oznacza zaburzenia rozwoju, zaś jego możliwy negatywny wpływ na naukę czytania i pisania znacznie rośnie, jeśli jednocześnie diagnozuje się zaburzenia w orientacji w stronach ciała bądź opóźniony rozwój sprawności manualnej bądź grafomotorycznej.

Co mogą zrobić rodzice, którzy zauważą, że ich dziecko rysuje na zmianę prawą i lewą ręką? Czy należy się tym martwić? Nie. Do piątego roku życia pozwolić na to i nadal obserwować. Po osiągnięciu wieku pięciu lat ważne jest określenie przez specjalistę formuły lateralizacji dziecka, przede wszystkim stwierdzenie, czy ukształtowała się już dominacja stronna w zakresie oka i jaka ona jest. Na tej podstawie psycholog może wskazać, którą ręką dziecka należy usprawniać grafomotorycznie, tak by ostatecznie mógł się ukształtować funkcjonalnie jednorodny typ lateralizacji.

A co z leworęcznością? Nie można z góry udzielić jednoznacznej uniwersalnej odpowiedzi na pytanie, czy to dobrze czy źle, że dziecko rysuje i je lewą ręką. W zależności od wyniku diagnozy lateralizacji w zakresie oczu – leworęczność jest albo korzystna (przy lewooczości) dla prognozy powodzenia szkolnego i należy dziecku w niej nie przeszkadzać, albo niekorzystna (przy prawooczości) i należy być może, po uwzględnieniu wyników szerszej diagnozy psychologicznej, rozważyć podjęcie zdecydowanej próby przeuczenia dziecka na rękę prawą.

To naprawdę ważne decyzje. Pochopne i nieuzasadnione nakłonienie dziecka, niechcący i z niewiedzy, do posługiwania się ręką niezgodną z lateralizacją w zakresie oka prawie na pewno przyniesie negatywne skutki – wpłynie na opóźnienie rozwoju jego sprawności manualnej i grafomotorycznej, orientacji w stronach ciała, w konsekwencji ograniczając jego potencjał rozwojowy i szanse na powodzenie szkolne.

Pamiętajmy więc – nie jest prawdą ani to, że zawsze korzystniej jest pisać prawą ręką, ani że każdego pięcioletka piszącego ręką lewą należy w tym wspierać, ani że każde dziecko leworęczne trzeba przeuczyć na rękę prawą. Kluczem jest dokładne badanie lateralizacji, czasem kilkakrotne.

Zachęcamy Was, Rodzice, do zadbania o diagnozę lateralizacji Waszego pięcioletniego dziecka. To ważne dla zapewnienia mu w przyszłości jak największych szans na rozwój i sukcesy szkolne.

Agnieszka Ostrowska-Knot, psycholog